

POVEZANOST POSTUPAKA KAŽNJAVANJA I ALTERNATIVA KAŽNJAVANJU KOD DOŽIVLJAJA BLAŽIH I IZRAZITO NEPRIMJERENIH PONAŠANJA DJETETA

SAŽETAK

U skladu s postavkama Strausa i Fauchier (2007.), majke koje u većoj mjeri postupaju prema djetetu koristeći postupke kažnjavanja koriste i više alternativa kažnjavanju. Učestalost korektivnih postupaka predstavlja mjeru stupnja u kojem su roditelji angažirani u pokušaju ispravljanja nepoželjnog ponašanja svog djeteta. Cilj ovog istraživanja je utvrditi odnos između roditeljskih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kod doživljaja blaže i izrazito neprimjerenih ponašanja o kojima izvještavaju majke djece predškolske dobi. Korišten je mješoviti istraživački nacrt kojim su obuhvaćene 63 majke, koje su ukupno navele 74 primjera blažih i 76 primjera izrazito neprimjerenih ponašanja djece. Analizom sadržaja, kategorizirani su u tri skupine ponašanja: (1) svakodnevne aktivnosti i obaveze (2) odnosi s drugima te (3) igra i eksperimentiranje djeteta. Majke koje koriste učestalije kažnjavanje prilikom izrazito neprimjerenog ponašanja

¹ Dr. sc. Eva Anđela Delale, psihologinja, e-mail: adelale@yahoo.com

² Dr. sc. Ljiljana Muslić, psihologinja, e-mail: ljmuslic@gmail.com

³ Kristina Drpić, socijalna radnica, e-mail: Kristina.drpic@gmail.com

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: rujan, 2011.
Prihvaćeno: studeni, 2012.
UDK 37.04:159.97-053.6

Eva Anđela Delale¹
Ljiljana Muslić²
Kristina Drpić³
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet Sveučilišta u
Zagrebu

Ključne riječi:

neprimjerenost ponašanje
djeteta, korektivni roditeljski
postupci, predškolci, mješoviti
istraživački nacrt.

učestalije koriste i alternative kažnjavanju, čime su potvrđene postavke Strausa i Fauchier (2007.), ali one nisu potvrđene za blaže neprimjereno ponašanje. Učestalosti kažnjavanja kod doživljaja različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja pokazuju kako majke kod izrazitog u odnosu na blago neprimjereno ponašanje značajno više posizu za kažnjavanjem, i to naročito tjelesnim kažnjavanjem. Navedeno pokazuje kako je u budućim istraživanjima roditeljskih postupaka važno obuhvatiti roditeljski doživljaj intenziteta neprimjerenog ponašanja djece.

UVOD

Nekoliko posljednjih desetljeća literatura iz područja roditeljstva naglašava kako suvremeno roditeljstvo uzima u obzir važnost međusobnog utjecaja djeteta, roditelja i šire socijalne okoline te odbacuje mogućnost jednosmjernog utjecaja roditelja na dijete (Čudina-Obradović i Obradović, 2003.; Deater-Deckard i sur., 2003.; Kerr i sur., 2003.; Bronfenbrenner, 1986.). U suvremenoj se literaturi sve više nailazi na dokaze da roditelji ne postupaju u skladu s karakterističnim roditeljskim stilom kad se suočavaju s dječjim neprimjerenim ponašanjem. Critchley i Sanson (2006.) navode kako roditeljsko postupanje može varirati u skladu s prirodnom socijalnih standarda koje je dijete prekršilo, djetetovom namjerom da ih prekrši ili izazivanjem roditeljskog autoriteta te ovisno o kontekstu poput fizičke okoline i prisutnosti drugih. Također, navode kako postoje konstantni dokazi kako su emocije i stres važni izvori razlika u roditeljskom postupanju.

Istraživanje McNally, Eisenberg i Harris (1991.) u kojem su pratili djecu u dobi od 7 do 15 godina ukazalo je na individualne razlike u roditeljskoj precepciji vlastitih reakcija na dječje emocionalne reakcije koje su ostale prilično stabilne tijekom godina. Međutim, specifični obrasci kojima roditelji reagiraju, poput odgovaranja na djetetove potrebe, mijenjaju se u skladu s razvojnim stupnjem djeteta i roditeljskom reakcijom na tu dob. Roditeljski postupci često su se razmatrali u okviru socijalizacijskih utjecaja na moralni razvoj te vezano uz moralnost kao produkt socijalnog učenja i procesiranja socijalnih informacija (Shaffer, 1999.; Berk, 2002.). Jedan od takvih pokušaja konceptualiziranja postupanja roditelja obuhvaća uskraćivanje ljubavi, iskazivanje moći i indukciju (Hoffman, 1977., 1988., prema Schaffer, 2003.). Većina roditelja koristi sva tri oblika roditeljskih postupaka, pa čak i u jednoj situaciji mogu koristiti sva tri oblika (Shaffer, 1999.). Bez obzira na to, postoje konzistentne razlike u stupnju u kojem se pojedini roditelji oslanjaju na jednu od ovih vrsta ponašanja. Grusec i Goodonow (1994.) također ukazuju na važnost fleksibilnosti koju roditelj pokazuju u prilagođavanju svoje poruke karakteristikama djeteta.

Stoga je razumljivo očekivati kako će prilikom reguliranja dječjeg ponašanja roditelji prilagoditi svoje postupke ovisno o vlastitom doživljaju blaže ili izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Znanja o ishodima roditeljskog postupanja za djecu u funkciji razvoja razmatrali su brojni autori (Lazelere i Kuhn, 2005.; Gershoff, 2002.a; Martin i Colbert, 1997.; Maccoby, 1984.). Istraživanjima su obuhvaćene majčina percepcija dječjeg ponašanja

(Sanders i Woolley, 2005.), roditeljske reakcije na dječje emocije (Eisenberg, Cumberland i Spinard, 1998.), kao i osjećaji, ponašanja i reakcije majki na nepoželjno ponašanje djece (Morrongiello i Hogg, 2004.; Thompson i sur., 2002.). Suvremeno viđenje roditeljstva defini- ra odgovornosti roditelja kao zadatke roditelja usklađene s dobi djeteta. Parker i suradnici (1991., prema Aldgate i sur., 2006.) navode sedam dimenzija bitnih za zdravlje i razvoj djeteta: zdravlje, edukaciju, razvoj emocija i ponašanja, identitet, obitelj i socijalne odnose, socijalnu prezentaciju i brigu o sebi. Kako bi djelovao u skladu s potrebama djeteta, roditelj se brine za djetetove osnovne potrebe, osigurava mu sigurnost, pruža emocionalnu toplinu, adekvatne podražaje i stimulaciju, usmjerava ga i postavlja granice te osigurava stabilnost. Svi ovi zadaci mijenjaju se u skladu s razvojnim promjenama djeteta (Aldgate i sur., 2006.). Primjerice, u osiguravanju stabilnosti djeteta, roditelj svojim postupcima balansira konzistentno postavljanje granica djetetu s promjenama u ponašanju primjerenim razvojnim promjenama i potrebama djeteta. Međutim, vrsta ponašanja koju roditelji doživljavaju neprimjerenima za određenu dob djeteta te povezanost roditeljskih postupaka kod doživljaja različitih intenziteta neprimjerenih ponašanja koje kod djeteta roditelji nastoje regulirati nisu često predmet istraživanja u području roditeljstva. Ovim istraživanjem pokušat će se odgovoriti na ta pitanja obuhvatom korektivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. Unatoč složenim i brojnim saznanjima kako osobine majke, obilježja djeteta te obilježja okoline koja ih okružuje, odnosno situacijski izvori stresa i podrške u socijalnoj okolini određuju roditeljsko funkcioniranje i predstavljaju odrednice roditeljstva (Delale, 2009.a; Čudina-Obradović i Obradović, 2003.; Belsky, 1984.), istraživanjem je obuhvaćena analiza vezana uz uži aspekt roditeljskih postupaka i doživljaja ponašanja djeteta. Također, unatoč važnoj ulozi očeva u socijalizaciji djece, oni nisu u fokusu ovog istraživanja.

PREVENTIVNI I KOREKTIVNI RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI

Roditelji odgovaraju na neprimjereno ponašanje i zahtjevne ili izazovne situacije svoje djece širokim repertoarom ponašanja. Ponašanje roditelja jedan je od najprediktivnijih činitelja rizika, ali i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladih (Ajduković i Delale, 2000.). Dugo je prisutna svijest o tome kako su roditeljski odgojni postupci, stilovi roditeljskog odgoja, roditeljsko ponašanje i roditeljstvo osnova primarne socijalizacije koja se odvija u obitelji (Lacković-Grgin, 1982.). Pritom se roditeljski odgojni postupci odnose na »specifične postupke koje roditelji koriste kako bi usmjeravali postupke svoje djece« (Bukatko i Daehler, 2001.: 485). Temeljem jedne od suvremenih konceptualizacija regulatornog aspekta roditeljskog ponašanja, Straus i Fauchier (2007.) razlikuju dvije kategorije roditeljskih odgojnih postupaka. **Korektivni roditeljski odgojni postupci** odnose se na roditeljske reakcije na dječje neprimjereno ponašanje s namjerom da se ono ispravi. Uključuju postupke **kažnjavanja**: tjelesno kažnjavanje i psihološku agresiju te **alternative kažnjavanju**: nagrađivanje djeteta za prestanak nepoželjnog ponašanja, objašnjavanje/podučavanje

i nadzor. **Preventivni odgojni postupci** određeni su kao postupci prihvaćanja djeteta i poticanja poželjnog ponašanja te predstavljaju ona ponašanja roditelja prema djetetu koja nisu u neposrednoj vezi s neprimjerenim ponašanjem djeteta. Primjeri takvih postupaka su ohrabrivanje djeteta da izrazi svoje mišljenje i donosi odluke, vođenje računa o djetetovim željama i pokazivanje razumijevanja djetetu kada je uznemireno (Delale i Pećnik, 2010.; Delale, 2009.a i b).

U istraživanjima i literaturi još uvijek se pojavljuje pojam discipliniranja koji implicira jednostrane postupke roditelja prema djetetu. Radi dosljednosti u korištenju pojmova, povremeno je zadržana originalna terminologija autora Straus i Fauchier (2007.), no kada je god moguće, naglašava se uzajamnost odnosa roditelja i djeteta opisujući roditeljsko postupanje i roditeljske odgojne postupke, čime se izbjegava pojam discipliniranja.

KOREKTIVNI RODITELJSKI ODGOJNI POSTUPCI I DOŽIVLJAJ PONAŠANJA RAZLIČITOG INTENZITETA NEPRIMJERENOSTI

Korektivni postupci obuhvaćaju kažnjavanje i alternative kažnjavanju. **Kažnjavanje** predstavlja »postupke primjene averzivnog podražaja roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja djeteta s namjerom da se zaustavi ili smanji ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim« Delale (2009.a: 77). Određenje kazne prisutno je u brojnoj literaturi vezanoj za roditelje odgojne postupke (Delale i Pećnik, 2010.; Delale 2009.a i b; Maleš i Kušević, 2008.; Gershoff, 2002.b; Holden, 2002.; Bukatko i Daehler, 2001.). Dok tjelesno kažnjavanje može biti trešenje djeteta i lupanje po stražnjici, netjelesni postupci uključuju psihološku agresiju i druge psihološke oblike kažnjavanja ili zabrane, primjerice, oduzimanje privilegija djetetu kao što su gledanja televizije ili džeparca (Straus i Fauchier, 2007.; Larzelere i Kuhn, 2005.). **Alternative kažnjavanju** odnose se na »postupke roditelja nakon nekog neprimjerenog ponašanja s namjerom da se regulira ponašanje djeteta koje roditelj smatra nepoželjnim i koji ne uključuju primjenu averzivnog podražaja. To su, primjerice, objašnjavanje i podučavanje, ignoriranje neprimjerenog ponašanja, nagrađivanje, nadzor i slično« (Delale, 2009.a: 77).

Prema istraživanjima Strausa i Fauchier (2007.), preventivni i korektivni postupci su dvije povezane, ali odvojene dimenzije. Navedeno je potvrđeno istraživanjem međusobnih odnosa postupaka kažnjavanja, alternativa kažnjavanju i preventivnih postupaka autorice Delale (2009.a; Delale i Pećnik, 2010.). Roditelji koji u većoj mjeri posežu za postupcima kažnjavanja prilikom reakcija na dječje neprimjerenost ponašanje u postupanju s djecom značajno manje koriste preventivne postupke. Međutim, nije utvrđena značajna povezanost između postupaka alternativnih kažnjavanju i preventivnih postupaka.

U istom istraživanju utvrđena je pozitivna povezanost između roditeljskih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju pa majke koje navode kako više kažnjavaju djecu

predškolske dobi, istodobno navode kako koriste više alternativa kažnjavanju. Budući da kažnjavanje i alternative kažnjavanju roditelji često koriste kombinirano tijekom reakcija na dječje neprimjerno ponašanje, ova pozitivna povezanost odražava stupanj u kojem su roditelji angažirani u ispravljanju nepoželjnog ponašanja svog djeteta. To je u skladu s mjerom **napora uloženog u discipliniranje** koju navode Straus i Fauchier (2007.), prema kojoj je suma učestalosti postupaka na Skali korektivnih odgojnih postupaka mjera stupnja u kojem su roditelji angažirani u pokušaju da isprave nepoželjno ponašanje svog djeteta. Kako nedostaju detaljnija istraživanja o navedenim odnosima, zanimljivo je provjeriti ulažu li majke koje izvještavaju kako ulažu veći napor u postupanje kažnjavanjem i veći napor korištenjem alternativa kažnjavanju u situacijama doživljaja različitog intenziteta neprimjerenosti ponašanja djeteta. Naime, dok Kochanska, Murray i Coy (1997.) navode kako bavljenje posljedicama različitih roditeljskih postupaka mora obuhvatiti individualne karakteristike djeteta, Grusec i Goodonow (1994.) sugerirali su da nije toliko važno roditeljsko korištenje određene vrste postupka, kao što je važna fleksibilnost u prilagođavanju svoje poruke karakteristikama djeteta kao i vrsti počinjene štete. Roditeljska percepcija intenziteta neprimjerenog ponašanja djeteta svojevrsna je anticipacija počinjene štete, zbog koje roditelj korigira ponašanje djeteta. Povezanost između kažnjavanja i alternativa kažnjavanju u istraživanju Delale (2009., Delale i Pećnik, 2010.) utvrđena je isključivo kod doživljaja izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Stoga je u kontekstu ovog istraživanja namjera utvrditi kakav je odnos između dvije vrste korektivnih postupaka: kažnjavanja i alternativa kažnjavanju drugačija kod blažeg oblika neprimjerenog ponašanja djeteta. Navedeno je naročito važno, s obzirom da u dosadašnjoj literaturi nema istraživanja kojima se produbljuju teorijske postavke korektivnih postupaka u kontekstu različitog doživljaja intenziteta neprimjerenih postupaka djeteta.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog istraživanja je utvrditi povezanost između roditeljskih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju, kod doživljaja različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja o kojima izvještavaju majke djece predškolske dobi, odnosno kod doživljaja blaže i izrazito neprimjerenih ponašanja djeteta.

Kako bismo ostvarili cilj istraživanja, pokušali smo dobiti i bolji uvid u shvaćanje intenziteta, odnosno doživljaj blaže i izrazito neprimjerenog ponašanja od strane majki. Stoga je dodatni cilj ovog istraživanja bilo (fenomenološki) definiranje i opisivanje dviju skupina neprimjerenih ponašanja djece iz perspektive majki. U istraživanjima do sada nisu opisivani pojedini aspekti intenziteta neprimjerenog ponašanja niti koja ponašanja su tipična za izrazito neprimjerno ponašanje djece predškolske dobi, a koja za blago neprimjerno ponašanje, prema doživljaju majki.

METODA

SUDIONICI

Istraživanjem su obuhvaćene 63 majke koje su sudjelovale u širem istraživanju psihosocijalnih odrednica roditeljskih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi (Delale, 2009.a). Prosječna dob majki iznosi 34,63 godine, a varira u rasponu od 26 do 49 godina, dok je prosječna dob djeteta o kojem su majke izvještavale 6 godina i 8 mjeseci. Više je majki dječaka od majki djevojčica (35 dječaka i 26 djevojčica). Djeca su pohađala vrtiće Grada Zagreba Hrvatski Leskovac i Leptir, Sesvete.

U uzorku je najviše stalno i povremeno zaposlenih majki (38), gotovo četvrtina majki je nezaposleno (13) i vrlo je mali broj kućanica (7), dok se ostale majke nisu izjasnile (4). Najviše je majki sa srednjom školom (39), nešto manje sa stručnom i osnovnom školom (13), a s obzirom na veličinu uzorka, velik je broj majki s višim i visokim obrazovanjem (8). Najviše je majki koje žive s partnerom koji je djetetov otac (56 od 61), tri su samohrane majke u uzorku, jedna majka je s partnerom koji nije djetetov otac i jedna majka živi sa suprugovom obitelji. Najviše je majki s dvoje djece (31), zatim s troje djece (13), 7 je majki s jednim djetetom, 4 majke s četvero djece te je najmanje majki s 5, 6 ili više djece (3).

POSTUPAK PRIKUPLJANJA PODATAKA

Istraživanje je provedeno prikupljanjem kvantitativnih i kvalitativnih podataka unutar i za vrijeme primarno kvantitativnog istraživačkog dizajna. Primarno kvantitativno istraživanje provedeno je u razdoblju od ožujka do srpnja 2007. godine obuhvatom majki predškolaca na području Grada Zagreba (Delale, 2009.a). Većina ispitivanja provedena je na tematskim roditeljskim sastancima vezanim uz polazak u školu, u skupinama od prosječno osam sudionica.

Za odgovore na probleme u ovom radu korišten je mješoviti nacrt istraživanja poznat pod nazivom ugrađeni dizajni (eng. *nested or embeded mix method design*). Takvi dizajni korisni su za dobivanje dubljeg uvida u teme, odnosno fenomen istraživanja, i/ili za proučavanje različitih skupina ili razina unutar jednog istraživanja (Creswell i Plano Clark, 2007.). U ugrađenom nacrtu kvantitativni i kvalitativni podaci prikupljaju se i analiziraju prije, poslije ili u isto vrijeme (Hanson i sur., 2005.). Ovdje je korišten sekvencijalni ugrađeni nacrt budući da su kvalitativne informacije i rezultati kvalitativne analize bili potrebni prije same kvantitativne analize. Važnost kvalitativnih i kvantitativnih podataka obično nije jednaka, nego se prioritet daje jednom od navedena dva oblika podataka. Jedan od razloga za to je da se podaci manjeg prioriteta najčešće uključuju kako bi se odgovorilo na drugo ili dodatno istraživačko pitanje. U ovom istraživačkom radu ugrađeni ili »ugniježđeni« kvalitativni podaci imaju manji prioritet. Analiza podataka uključila je odvojenu transformaciju podataka, a završna integracija obavljena je tijekom faze analize podataka.

Majke su tijekom istraživanja procjenjivale svoje postupke s djecom nakon blaže i izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Od majki se tražilo da prije samog procjenjivanja svojih postupaka s djecom navedu jedan primjer izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta u protekloj godini te da procijene učestalost vlastitih postupaka, odnosno reakcija na djetetovo izrazito neprimjereno ponašanje. Također se tražilo da navedu jedan primjer blažeg oblika neprimjerenog ponašanja te da procijene učestalost vlastitih postupaka, odnosno reakcija na djetetovo blaže neprimjereno ponašanje. Opisima blagih i izrazito neprimjerenih oblika ponašanja u odgovorima na navedeno pitanje otvorenog tipa dobiveni su kvalitativni podaci korišteni u ovom istraživačkom radu. Kako bi se dobio odgovor na pitanje što predstavlja blaže, a što izrazitije neprimjereno ponašanje, provedena je kvalitativna analiza sadržaja opisa blagih, odnosno izrazito neprimjerenih ponašanja predškolaca. Kvalitativna analiza pomoći će sadržajnom razumijevanju blaže i izrazito neprimjerenog ponašanja kao varijable koja se koristi u ovom istraživanju.

OPERACIONALIZACIJA VARIJABLI I MJERNI INSTRUMENTI

Socio-demografski podaci o sudionicama istraživanja prikupljeni su Upitnikom općih podataka (Delale, 2009.a) koji obuhvaća roditeljski status (jednoroditeljstvo), veličinu obitelji, stupanj obrazovanja majke, spol predškolskog djeteta te radni status roditelja.

Podaci o korektivnim roditeljskim postupcima prikupljeni su Skalom korektivnih odgojnih postupaka (Delale i Pećnik, 2010.; Delale, 2009.a) koja sadrži 15 tvrdnji; osam postupaka odnosi se na kažnjavanje, a sedam postupaka na alternative kažnjavanju. Kažnjavanje obuhvaća tvrdnje koje obuhvaćaju postupke tjelesnog kažnjavanja i psihološke agresije, dok alternative kažnjavanju obuhvaćaju postupke objašnjavanja, nagrađivanja i nadzora djeteta. Majke su procjenjivale navedene postupke zaokružujući jedan od predloženih odgovora na skali od jedan do šest gdje N znači *nikada*, (1) – *niste prošle godine, ali jeste godinu prije*, (2) – *nekoliko puta godišnje*, (3) – *nekoliko puta mjesečno*, (4) – *nekoliko puta tjedno*, (5) – *svakodnevno* i (6) – *svakodnevno u više navrata* (Delale i Pećnik, 2010.; Delale, 2009.a). Teorijski raspon rezultata iznosi od 0 do 48 za kažnjavanje, a od 0 do 42 za alternative kažnjavanju. Veći rezultat na obje subskale ukazuje na veću učestalost roditeljskog korištenja postupaka kažnjavanja, odnosno alternativa kažnjavanju (Delale i Pećnik, 2010.). Koeficijent unutarnje konzistencije iznosi 0,77 za cijelu skalu, za kažnjavanje 0,72, a za alternative kažnjavanju 0,74. Više o navedenoj skali korektivnih odgojnih postupaka moguće vidjeti u izvornom radu Delale (2009.a.; Delale i Pećnik, 2010.).

Neprimjereno ponašanje definirano je kao ponašanje djeteta koje majka doživljava neprimjerenim ili nepoželjnim, smatra da ga je potrebno promijeniti ili želi prestanak tog ponašanja. Također, može biti postupak djeteta koje majka priželjkuje, a dijete ga ne izvodi. Intenzitet neprimjerenih ponašanja djeteta podrazumijeva dva stupnja unutar kojih majka određeno ponašanje djeteta doživljava neprimjerenim: majčin doživljaj blažeg i majčin

doživljaj izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Kvalitativnom metodologijom dobiven je opis navedenih dviju kategorija intenziteta neprimjerenih ponašanja, odnosno dublji uvid u prirodu djetetovog ponašanja koje se od strane majki doživljava kao blaže i izrazito neprimjereno ponašanje.

REZULTATI I RASPRAVA

OPIS I USPOREDBA DOŽIVLJAJA BLAŽE I IZRAZITO NEPRIMJERENOG PONAŠANJA: REZULTATI KVALITATIVNE ANALIZE

Majke su tijekom provedbe istraživanja dobile uputu da navedu jedan primjer blažeg, a potom i izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Kako je težište na opisu neprimjerenih ponašanja djeteta i usporedbi vrsta ponašanja koje se opisuju kod blažih oblika s izrazito neprimjerenim oblicima ponašanja djeteta, uzeli smo u analizu sadržaja sve primjere ponašanja koje su majke navele, odnosno jedinica analize bili su cjelokupni opisi jednog ponašanja, primjerice, *uporno odbija pospremiti igračke ili svađa se i tuče s bratom ili sestrom*. Unatoč uputi, neke majke navodile su dva različita primjera blažeg ili izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta, ili su opisale cijelu situaciju u kojoj se »lančano« odvija nekoliko oblika, primjerice, *izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta: Jako se teško uključuje u društvo i onda se svađa sa djecom jer se ne može prilagoditi, spava sa mnom, hranim ga (10)*. U tom slučaju jedinica analize bio je svaki oblik neprimjerenog ponašanja koji je majka navela. Stoga su 63 majke u uzorku navele ukupno 74 primjera blažih oblika neprimjerenog ponašanja i 76 primjera izrazito neprimjerenih ponašanja djeteta.

Glavna ideja ove analize sadržaja je prema modelu induktivne formacije kategorija (Mey i Mruck, 2010.; Mayring, 2004.) sažeti koje vrste ponašanja majke navode kao blaže i izrazito neprimjerena ponašanja. Radi se o proceduri kojom se sustavno razvijaju i formiraju kategorije postupnim prolaženjem kroz tekst. Navedena metoda analize također se opisuje i kao konvencionalna analiza sadržaja, koja se uobičajeno upotrebljava kada je potrebno opisati neki fenomen ili konstrukt (Hsieh i Shannon, 2005.). Ova vrsta kvalitativne analize obično se upotrebljava kada ne postoji teorijski okvir ili su istraživanja o samom problemu ograničena. Pri tome, istraživači izbjegavaju unaprijed zamišljene kategorije (Kondracki i Wellman, 2002., prema Hsieh i Shannon, 2005.), »uranjaju« u tekst, dopuštaju da nastanu uvidi i kategorije te ostavljaju da kategorije i imena kategorija »izrastu« iz dobivenih podataka. Ako postoji istraživački interes da se ispita i kvantitativni aspekt, također se mogu pobrojati frekvencije kodiranih kategorija.

Formuliranje kriterija analize sadržaja proizlazi iz istraživačkog pitanja, što određuje koji će se tekstualni materijal uzeti u obzir. Prema tom kriteriju prorađuje se tekstualni ma-

terijal i formiraju se korak po korak privremene kategorije. Unutar kontinuiranog kružnog vraćanja na tekstualni materijal kategorije se revidiraju i provjerava se njihova pouzdanost (Mayring, 2000.). Kako bi se dodatno osigurala vjerodostojnost ovakve analize, u proces kodiranja i definiranja kategorija tijekom kodiranja teksta i formiranja privremenih kategorija te u diskusiju i usuglašavanje konačnih kategorija i zaključaka uključeno je više nezavisnih analitičara (Zhang i Wildermuth, 2009.). U ovom istraživačkom radu analizu su proveli autori rada nezavisno, pri čemu su bili različito upućeni u područje roditeljstva. Konačan odabir kategorija dobiven je usuglašavanjem triju nezavisnih analiza. U tablici 1. u prilogu navedeni su opisi izrazitih i blagih oblika neprimjerenih ponašanja djeteta kategoriziranih nakon analize sadržaja u tri skupine s obzirom na kontekst u kojem se javljaju: (1) ponašanja koja se odnose na svakodnevne aktivnosti i obaveze djeteta poput pospremanja stvari, hranjenja, ponašanja za obrokom, oblačenja, odlaska na spavanje, održavanja higijene i fizioloških potreba, (2) ponašanja vezana uz odnose s drugim osobama unutar i izvan obitelji, kao što su primjerenost kontakata, druženje i reakcije na bliske (roditelje, braću/sestre, prijatelje) i druge osobe te (3) ponašanja koja se odnose na igru i eksperimentiranje djeteta.

Pregledom i usporedbom ponašanja koja se navode kod blažih i izrazitih oblika neprimjerenog ponašanja, uočava se velika podudarnost u vrstama ponašanja na razini situacija u kojima se javljaju (Prilog 1.). Unutar kategorije svakodnevnih aktivnosti i obaveza navode se neprimjereni ponašanja odbijanja pospremanja stvari, odbijanja hrane, neprimjereni ponašanje za obrokom, odugovlačenje i odgađanje odlaska na spavanje te neodržavanje higijene i odgađanje fizioloških potreba, i kao blaga i kao izrazita neprimjereni ponašanja. Neprimjereni ponašanje pri oblačenju navodi se samo kod opisa blaže neprimjerenog ponašanja. Unutar kategorije odnosa pružanje otpora prema roditeljskim odlukama i zahtjevima/pravilima, neprimjeren odnos s bratom ili sestrom, s prijateljima, neprimjeren odnos općenito prema starijima te upućivanje neprimjerenih riječi drugima majke navode i kod blažih i kod izrazito neprimjerenog ponašanja, dok se ignoriranje i neslušanje roditelja doživljavaju isključivo izrazito neprimjerenim ponašanjem. Također je zanimljivo kako se unutar ponašanja vezanih uz igru i eksperimentiranje opetovano ponavljanje nedozvoljene igre, pretjerivanje u gledanju TV-a i igranju na kompjuteru te neprimjereni eksperimentiranje navode samo pod blaže neprimjerenim ponašanjem, osim kada se radi o opetovanom ponavljanju igre i eksperimentiranja koje završi načinjenom štetom: *Danima je palio i gasio televizor dok nije pregorio (46), ...prosjavanje brašna po kući (20).*

Veći intenzitet nekog ponašanja među opisima izrazito neprimjerenog ponašanja u odnosu na blaže oblike ponašanja djeteta očit je i u drugim kategorijama, gdje opisi jasno odražavaju različit doživljaj potencijalne štete od navedenog ponašanja. Primjerice, kod blažeg oblika neprimjerenog ponašanja naglasak je na ponašanju kod obroka: *...nepravilno sjedenje za stolom i kapanje po majici (20), ...ne voli ići za stol, puno joj puta treba reći(30), ...dok jede, mora gledati crtić (28),* dok je kod izrazitih oblika znatno popunjenija kategorija odbijanja

hrane:ne želi jesti povrće, odbija određenu vrstu hrane (42), ... ne želi jesti ono što je taj dan kuhano, uvijek traži suprotno (34), ... nikad nije gladan i ne voli jesti (8). Ova kategorija ima veće posljedice na kvalitetu ishrane i zdravlje djece od načina na koji se djeca ponašaju kod obroka. Primjer izrazito neprimjerenog ponašanja u kategoriji higijene također ukazuje kako može imati veće posljedice na zdravlje djeteta: *Odbija ići na wc pa ima problema sa stolicom (47)*. Iako se vrste ponašanja u pojedinim kategorijama podudaraju kod blagih i izrazitih oblika neprimjerenih ponašanja, način na koji ih majke opisuju također odražava različit intenzitet ponašanja. Kod izrazitih oblika majke intenzivnije opisuju bihevioralne reakcije djeteta, nerijetko protest i plakanje. Primjerice, blagi primjeri ponašanja koje opisuju su: *Neće poslušati i odbija učiniti nešto što mora (21), Svađa oko sličica sa prijateljima (8), Neće pospremiti sobu (37)*; dok su izraziti oblici ponašanja: *Kada mu se nešto zapovijedi, protestira i baca igračke i stvari i lupa po vratima (54), ...jako teško se uključuje u društvo i onda se svađa sa djecom jer se ne može prilagoditi(10), ...plakanje kada sam rekla da mora pospremiti sobu (55)*. Kod odugovlačenja pri odlasku na spavanje, čini se kako je kod izrazitih oblika neprimjerenog ponašanja više naglašena potreba majke za osobnim angažmanom jer dijete to zahtijeva ili to dulje traje: *Odbija otići na spavanje, pali lampu; ne želi ići sam spavati, nego i ja moram leći kraj njega pa me to jako ljuti (59)*. Dakle, izrazitim oblikom neprimjerenog ponašanja doživljavaju se i ona ponašanja djeteta koja od roditelja zahtijevaju izrazitiju osobnu uključenost.

U odnosu na broj ponašanja navedenih u kategoriji blažih oblika neprimjerenih ponašanja, različiti i velik broj ponašanja naveden je pod izrazito neprimjeren odnos s roditeljima u okviru dviju vrsta ponašanja: ignoriranje i neslušanje roditelja i pružanje otpora prema roditeljskim odlukama i zahtjevima (tablica 1. u prilogu). Majke ih navode vjerojatno jer im je odnos s djetetom izuzetno važan i istaknut u odnosu na druge oblike ponašanja. Odnos s bratom ili sestrom češće se navodi kod blaže neprimjerenih ponašanja. Moguće je da majke smatraju kako su svađe među braćom ili sestrom uobičajena pojava za ovu dob ili tijekom odrastanja te su razvile toleranciju na takve oblike ponašanja i ne doživljavaju ih preozbiljno. Za odnos s prijateljima više je primjera izrazitih oblika neprimjerenog ponašanja, pri čemu je moguće kako majke odnos s prijateljima smatraju važnim u ovoj dobi djeteta, nekoliko mjeseci prije polaska u školu, te imaju veća očekivanja od djeteta vezana uz odnos s prijateljima. No, kako primarni cilj ove analize sadržaja nije bio analiza učestalosti različitih vrsta neprimjerenih ponašanja kao niti analiza uzroka zbog kojih se neka ponašanja doživljavaju kao blaga ili izrazito neprimjereni ponašanja, ove bi pretpostavke trebalo provjeriti u budućim istraživanjima.

Prisutnost skupina ponašanja vezanih uz odnose s drugim osobama unutar i izvan obitelji, kao i svakodnevne aktivnosti vezane uz hranjenje i spavanje, bile su za očekivati u uzorku majki predškolaca te su znatno različiti od ponašanja i ispunjavanja roditeljske uloge ispitanih u, primjerice, adolescentnoj dobi (Pećnik i Tokić, 2011.). Naime, tijekom predškolskog razdoblja (3-6 godina) dobro roditeljstvo usmjereno je na razvijanje djetetovih socijalnih

vještina, tj. izražavanje prijateljstva i kooperativnosti, kao i sposobnosti da bude snalažljivo u okolini i motivirano za postizanje rezultata (Čudina-Obradović i Obradović, 2003.). Navedeno se pokazalo u kategorijama koje se odnose na ponašanja vezana uz odnose s drugim osobama unutar i izvan obitelji. Također, svakodnevne aktivnosti opisane kategorijama hranjenja, spavanja, higijene i pospremanja govore o aspektima navedenih odgojnih ciljeva. Djeca te dobi uspostavljaju nezavisnost i inicijativu, a roditelji mudrim nadzorom i usklađivanjem djetetovih zahtjeva s njegovim mogućnostima uspostavljaju i postavljaju čvrste i jasne granice djetetova ponašanja, u okviru toplog ozračja ljubavi i brige (Čudina-Obradović i Obradović, 2003.). Tijekom osnovnoškolskog razdoblja, odgojni ciljevi odnose se na postizanje unutarnje kontrole, razvijanje pozitivne slike o sebi i samopoštovanje, razvijanje socijalnih vještina, uspostavljanje prijateljstva i suradnje s vršnjacima, prosocijalnu orijentaciju te intelektualni razvoj (Martin i Colbert, 1997.). U ovom istraživanju, dobivene kategorije neprimjerenog ponašanja odnose se na situacije u kojima majke procjenjuju kako dječje ponašanje odstupa od ciljeva koje majke žele postići kod djece koja će za nekoliko mjeseci krenuti u školu. Igranje i eksperimentiranje pritom su majkama manje važni i osim kada se radi o šteti, navedeni su kao blaži oblici neprimjerenih ponašanja.

Kategorije koje su dobivene u skladu s literaturom iz ovog područja, unatoč razlikama u koncepcijama istraživanja i dobi sudionika istraživanja (Sanders i Woolley, 2005.; Žagar, 2008.). Primjerice, istraživanjem razlika u samoefikasnosti roditelja u kliničkom i uzorku u zajednici dobiveno je pet najproblematičnijih situacija i ponašanja djece između 2 i 8 godina (Sanders i Woolley, 2005.). Pet ponašanja koje su roditelji naveli da im predstavljaju najveći problem odnosilo se na: djetetovo odbijanje da napravi ono što mu je rečeno, dijete se uzruja kad nije po njegovom, dijete prkosi kad ga se upita da nešto napravi, dijete odbija jesti hranu, dijete se bijesno baca (tantrum). Pet najproblematičnijih situacija je dok su na telefonu, dok su zauzeti kućanskim poslovima, dok razgovaraju s drugom odraslom osobom, dok su u kupovini s djetetom i dok pripremaju obroke. Ponašanja i situacije u objema grupama bile su vrlo slične, iako je utvrđeno da se majke u kliničkom uzorku osjećaju značajno manje efikasnim. Neka od navedenih najproblematičnijih ponašanja majke su navele kao neprimjerena ponašanja u ovom istraživanju, što je bilo za očekivati budući da je provedeno na majkama predškolaca.

Provedenom analizom i pristupom saznali smo o prirodi blaže i izrazito neprimjerenih ponašanja predškolaca i situacijskom kontekstu u kojem se ta ponašanja događaju, ali osim da se radi o doživljaju majki, nije jasan kriterij razlikovanja intenziteta neprimjerenog ponašanja. Konstrukt neprimjerenog ponašanja djeteta, odnosno intenzitet neprimjerenog ponašanja trebalo bi ubuduće istražiti kvantitativnom metodologijom, a pri tom se čini važno ispitati emocionalni kontekst, kao i doživljaj izraženosti smetnji koje to ponašanje izaziva kod roditelja. Navedeno je povezano s roditeljskim stresom, kojim su se do sada bavila brojna istraživanja, a neka i u Hrvatskom kontekstu (Delale, 2011.; Profaca i Arambašić, 2004.; Profaca, 2002.).

RAZLIKE U UČESTALOSTI KOREKTIVNIH ODGOJNIH POSTUPAKA KOD RAZLIČITOG DOŽIVLJAJA INTENZITETA NEPRIMJERENOG PONAŠANJA

Tablica 1.

Deskriptivni podaci na Skali korektivnih odgojnih postupaka majki djece šestogodišnjaka (N=63)

	M	SD	Prosječni skalni rezultat	MIN/MAX	t
1. Kažnjavanje kod izrazito neprimjerenog ponašanja	10,91	5,96	1,36	0-33	3,794**
2. Kažnjavanje kod blaže neprimjerenog ponašanja	8,47	5,39	1,06	0-22	
3. Alternative kažnjavanju kod izrazito neprimjerenog ponašanja	23,12	7,47	3,30	0-35	-0,314
4. Alternative kažnjavanju kod blaže neprimjerenog ponašanja	23,44	7,24	3,35	8-37	

**p<0,01

Podijeli li se prosječni rezultat na subskali kažnjavanja kod *izrazito neprimjerenog ponašanja* (M=10,91, SD=5,96) s brojem tvrdnji, prosječni skalni rezultat iznosi 1,36 te upućuje na odgovor (1) *niste prošle godine, ali jeste godinu prije*. Navedeno pokazuje kako majke rijetko koriste kažnjavanje kod izrazito neprimjerenog ponašanja. Raspon subskale (0-33) ne pokriva teorijski raspon skale (0-48). Prosječna vrijednost na subskali alternativa kažnjavanju kod izrazito neprimjerenog ponašanja (M=23,12, SD=7,47) i prosječni skalni rezultat (3,30) upućuju na odgovor (3) *nekoliko puta mjesečno* te pokazuju kako majke statistički značajno češće koriste alternative kažnjavanju od kažnjavanja kod izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta (t= -11,47, p<0,01). Raspon subskale (0-35) također ne pokriva teorijski raspon (0-42), kao i kod blaže neprimjerenog ponašanja (tablica 1.). Aritmetička sredina (M=8,47, SD=5,39) i prosječni skalni rezultat (1,06) na subskali kažnjavanja kod *blaže neprimjerenog ponašanja* upućuju na odgovor (1) *niste prošle godine, ali jeste godinu prije*, što pokazuje kako majke rijetko koriste kažnjavanje i kod blaže neprimjerenog ponašanja. Prosječna vrijednost na subskali alternativa kažnjavanju kod blaže neprimjerenog ponašanja (M=23,44, SD=7,24) i prosječni skalni rezultat 3,35 upućuju na učestalost (3) *nekoliko puta mjesečno*. Majke pritom kod blaže neprimjerenog ponašanja statistički značajno češće koriste alternative kažnjavanju od kažnjavanja (t= -13,36, p<0,01).

Podaci su sasvim u skladu s prethodno utvrđenim prosjecima i rasponima postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju za izrazito neprimjerenog ponašanje (Delale i Pećnik, 2010.). Međutim, ovim istraživanjem učestalost postupka majki promatra se i kod izrazitog i kod blaže neprimjerenog ponašanja te je za oba utvrđeno kako majke alternative kažnjavanju koriste nekoliko puta mjesečno. Također, samoprocjene majki pokazuju kako je učestalost alternativa kažnjavanju značajno viša od kažnjavanja, bez obzira radi li se o izrazitom ili blaže neprimjerenom ponašanju. Nadalje, majke rijetko koriste kažnjavanje, ali je kod *izrazito neprimjerenog ponašanja* ono statistički značajno češće od kažnjavanja kod blaže neprimjerenih ponašanja ($t=3,794, p<0,01$), dok nema statistički značajne razlike u postupanju majki korištenjem alternativa kažnjavanju između izrazitih i blažih neprimjernih ponašanja (tablica 2.). Kako je zanimljivo vidjeti koji oblici ponašanja detaljnije doprinose dobivenoj razlici u postupcima kažnjavanja majki, t-testom su ispitane razlike u kažnjavanju majki između blažih i izrazitih oblika neprimjerenih ponašanja djeteta za svaki pojedini postupak (tablica 3.).

Tablica 2.

Deskriptivni podaci za pojedine postupke subskale kažnjavanja Skale korektivnih odgojnih postupaka majki djece šestogodišnjaka (N=63)

	Postupci kažnjavanja na Skali korektivnih odgojnih postupaka	Izrazito neprimjerenog ponašanje M (SD)	Blago neprimjerenog ponašanje M (SD)	t-test
Psihološka agresija	Koliko ste često povisili glas ili vikali na dijete?	3,78 (1,41)	2,91 1,67	4,826**
	Kad se dijete ...koliko ste mu često rekli da je lijeno, neuredno, nepromišljeno ili nešto slično?	1,35 (1,40)	1,07 (1,25)	1,48
	Koliko ste često nastojali učiniti da se dijete osjeća posramljeno ili krivo?	1,35 (1,57)	1,07 (1,29)	1,48
	Koliko ste često bili suzdržani; ponašajući se hladno ili odbijajući grliti i ljubiti dijete?	0,89 (1,34)	0,87 (1,41)	0,12
Tjelesno kažnjavanje	Koliko ste često udarili po stražnjici, pljusnuli ili udarili dijete?	1,91 (1,23)	1,28 (1,26)	3,57**
	Koliko ste često protresli ili zgrabili dijete kako biste privukli njegovu pažnju?	1,46 (1,87)	0,87 (1,41)	2,56*
	Koliko ste često koristili kuhaču, šibu ili remen?	0,61 (1,80)	0,41 (1,82)	2,03*
	Koliko ste često isprali djetetu usta sapunom, stavili nešto ljuto ili papreno na jezik ili uradili nešto sl.?	0,04 (0,3)	0,00 (0,00)	1,00

** $p<0,01$, * $p<0,05$

Utvrđeno je kako statistički značajnoj razlici u korištenju postupaka kažnjavanja između izrazitog i blažeg inteziteta neprimjerenog ponašanja doprinose razlike na tvrdnjama koje se odnose na tjelesno kažnjavanje te samo jedna tvrdnja koja se odnosi na povisivanje glasa i vikanje, od postupaka koji se odnose na psihološku agresiju (tablica 2.). Dakle, kod izrazito neprimjerenog ponašanja majke ne povećavaju učestalost alternativa kažnjavanju, nego posizu za tjelesnim kažnjavanjem te podižu glas i i viču. Upravo su nas navedeni podaci potaknuli da dodatno provjerimo primjerenost koncepta mjere napora uloženog u discipliniranje Strausa i Fauchier (2007.). U nastavku smo ispitali povezanost između korištenja postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kod izrazitog i blažeg oblika neprimjerenih ponašanja.

POVEZANOST KOREKTIVNIH ODGOJNIH POSTUPAKA

Tablica 3.

Povezanost korektivnih odgojnih postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kod različite izraženosti neprimjerenog ponašanja

	1.	2.	3.
1. Kažnjavanje kod izrazito neprimjerenog ponašanja	1		
2. Alternative kažnjavanju kod izrazito neprimjerenog ponašanja	0,376**	1	
3. Kažnjavanje kod blaže neprimjerenog ponašanja	0,683**	0,179	1
4. Alternative kažnjavanju kod blaže neprimjerenog ponašanja	0,332*	0,724**	0,169

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Utvrđeno je kako postoji značajna umjerenjena povezanost između alternativa kažnjavanju i kažnjavanja kod *izrazito neprimjerenog ponašanja* ($r=0,38$, $p < 0,01$), pri čemu majke koje koriste učestalije kažnjavanje prilikom izrazito neprimjerenog ponašanja učestalije koriste i alternative kažnjavanju kod izrazito neprimjerenog ponašanja (tablica 3.). Majke koje ulažu veći napor u postupanje kažnjavanjem, ulažu veći napor i putem alternativa kažnjavanju te je s obzirom na to primjerenost sumu učestalosti alternativa kažnjavanju i kažnjavanja koristiti kao ukupnu mjeru uloženog napora roditelja u postupanje s djetetom. Navedeno je u skladu s postavkama Strausa i Fauchier (2007.), prema kojima ova pozitivna povezanost odražava ukupan napor roditelja uložen u discipliniranje te njegovu opravdanost kao mjere stupnja u kojem su roditelji angažirani u pokušaju da isprave nepoželjno ponašanje svog djeteta. Međutim, utvrđeno je kako ne postoji statistički značajna povezanost između kažnjavanja

i alternativa kažnjavanju kod *blaže neprimjerenog ponašanja* ($r=0,17$, $p>0,05$). Majke koje koriste učestalije postupke alternativne kažnjavanju kod blaže neprimjerenog ponašanja ne koriste učestalije i kažnjavanje, i obrnuto. Na osnovi navedenog moguće je zaključiti kako nije opravdano koristiti sumu učestalosti kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kao mjeru napora uloženog u discipliniranje, na način na koji su to predložili Straus i Fauchier (2007.), kada se radi o blaže neprimjerenom ponašanju. Međutim, dovodi se u pitanje opravdanost korištenja kažnjavanja i alternativa kažnjavanju ukupno kao mjere stupnja u kojem su roditelji angažirani u ispravljanju nepoželjnog ponašanja djeteta. Postupci kažnjavanja koje majke koriste statistički značajno više kod izrazito neprimjerenog ponašanja (tablica 3.) oblici su ponašanja koja su prema mnogim istraživanjima s negativnim ishodom za dijete (Larzelere i Kuhn, 2005.; Gershoff, 2002.a), pa je moguće kako su ovakvi postupci kod izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta u većoj mjeri odraz gubitka kontrole roditelja, nego odraz ulaganja dodatnog napora u discipliniranje djeteta. Dodatno, s obzirom na ove podatke, korištenje tjelesnog kažnjavanja i nekih aspekata psihološke agresije kod blaže neprimjerenog ponašanja odražavalo bi zaista izrazito neprimjerenu reakciju roditelja s obzirom na doživljaj neprimjerenog ponašanja djeteta.

Delale (2009.a) i Delale i Pećnik (2010.) izvještavaju o pozitivnoj povezanosti kažnjavanja i alternativa kažnjavanju, ali su se primjeri neprimjerenog ponašanja o kojima su majke izvještavale odnosili samo na izrazito neprimjerenost ponašanje djeteta. Kod izrazito neprimjerenog ponašanja djece majke ulažu veći napor. Čini se da su u navedenim situacijama u većoj mjeri motivirane korektivno postupati te posežu za svim sredstvima kako bi korigirale neprimjerenost ponašanje djeteta. Može se reći kako su pri formiranju mjere o ulaganju napora u discipliniranje Strausa i Fauchier (2007.) zapravo »preoptimistično« pretpostavili kako roditelji koji koriste alternative kažnjavanja koriste u većoj mjeri i kažnjavanje, i obrnuto. Ne uzme li se u obzir doživljaj neprimjerenosti ponašanja djeteta od strane roditelja/majki, mjera o naporu uloženom u discipliniranje ukazivala bi na neangažiranost majki, jer bi se kod blaže neprimjerenog ponašanja činilo kako majke nisu poduzele sve što su mogle, umjesto uvažavanja prilagodbe njihovih postupaka neprimjerenosti ponašanja djeteta. Na osnovi rezultata ovog istraživanja s podacima o učestalosti postupanja majki kod doživljaja različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja, moguće je zaključiti kako će majke ulagati veći napor u korigiranje djeteta u situaciji neprimjerenog ponašanja samo kada se radi o doživljaju izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta. Pritom majke kod izrazitog u odnosu na blaže neprimjerenost ponašanje značajno više posiju za kažnjavanjem, i to naročito tjelesnim kažnjavanjem. Kako su postupci kažnjavanja navedeni u istraživanju nepoželjni postupci, važno je pomoći roditeljima u mogućnostima korištenja primjerenih postupaka prilikom izrazito neprimjerenih ponašanja djeteta te u reguliranju vlastitih emocija.

Kvalitativna analiza pomogla nam je dodatno razjasniti da se radi o gotovo istom situacijskom kontekstu, ali se može primijetiti da majke situaciju izrazito neprimjerenog ponašanja opisuju u terminima štete ili posljedica, a način na koji ih opisuju djeluje emo-

cionalno nabijeniji/intenzivniji: *...odbija ići na wc pa ima problema sa stolicom(47), ...u društvu i igri svoj gubitak izražava plačem i bijegom (26)*. Istraživanjima emocija utvrđeno je kako se roditeljske emocije aktiviraju kada su »ishodi koji se pojavljuju relevantni za zajedničke interese u interakciji s djetetom« (Dix, 1991.: 6). Autor navodi kako su zajednički interesi brojni i različiti, predstavljaju ishode koje roditelji vrednuju i žele razvijati. Odnose se na planove koje bi trebalo obaviti, na vrijednosti koje se odnose na to kako bi se dijete trebalo ponašati i ciljeve socijalizacije (dijeljenje stvari s bratom i sestrom), na roditeljske ciljeve, empatiju. Naime, u kvalitativnoj analizi u nekim primjerima majkama je izrazito neprimjereno nešto što nije posljedica toliko objektivne pogreške djeteta, koliko je posljedica nemogućnosti majke da postavi granice u interakciji s djetetom: *...danima je palio i gasio televizor dok nije pregorio (46), ...uvijek treba još pet minuta za razgovor sa svojim kolegicama, a nama se žuri ići kući ili u grad (12)*. Istraživanja pokazuju kako kod roditelja pod stresom često prevladavaju negativne emocije zbog postavljanja nerealnih očekivanja, koja djeca ne mogu ili ne žele ispuniti. Ako uvažavaju i zadovolje želje i potrebe djeteta te ih ne podređuju sustavno vlastitim potrebama, roditelji olakšavaju interakciju s djetetom i investiraju u dobrobit svoje djece (Dix, 1991.). Iako bi u budućim istraživanja bilo vrijedno detaljnije istražiti koliko su objektivno situacije i vrsta neprimjerenog ponašanja povezane s postupanjem majki, ovo istraživanje svakako ukazuje kako je u istraživanjima, kao i u preventivnim i intervencijskim programima s roditeljima, neophodno uvažiti roditeljski doživljaj intenziteta neprimjerenog ponašanja djeteta.

Pretpostavimo li da su ponašanja koja se doživljavaju kao izrazito neprimjerena ponašanja stresnija za majke, neadekvatna regulacija emocija majki i druge varijable vezane uz emocionalno doživljavanje mogu objasniti posizanje majki za postupcima koji nemaju pozitivne ishode za djecu, poput kažnjavanja. Delale (2011.) izvještava o povezanosti između emocionalne izražajnosti majki i izloženosti roditeljskom stresu, pri čemu negativna emocionalna izražajnost objašnjava značajnu proporciju varijance roditeljskog stresa majki. Navedeno se podudara s literaturom u kojoj se navodi kako kontrola vlastitih emocija roditelja uključuje svjesnost i razumijevanje emocija, procjenu njihovih učinaka, odnosno razvoj kognitivnih, afektivnih i ponašajnih načina doživljavanja i izražavanja emocija (Dix, 1991.). Nalazi ovog istraživanja još jednom pokazuju kako je važno uspostaviti povoljnu emocionalnu klimu interakcije roditelja i djeteta te osigurati da se »osjećaji pojave na razini koja podupire organizirano ponašanje, tako da se željene posljedice jave kod roditelja i djeteta; osiguravajući da roditeljske reakcije nisu prepozitivne, prenegativne ili da dolaze u krivo vrijeme« (Dix, 1991.: 9).

Razlike u učestalosti postupaka kažnjavanja kod blažih i izrazito neprimjernih ponašanja djeteta mogu ukazivati na moguću sklonost fleksibilnosti i prilagođavanje majki intenzitetu neprimjerenog ponašanja djeteta. Fleksibilnost bi podrazumijevala diferenciranje neprimjerenosti ponašanja djeteta i prilagodbu reakcija intenzitetu neprimjerenosti. Međutim, kako se radi o uzorku majki iz Hrvatske u kojoj je tjelesno kažnjavanje zakonom zabranjeno, promijeni li se stav prema tjelesnom kažnjavanju i postane negativniji tijekom

narednih godina, istraživanjima bi trebalo obuhvatiti koje će postupke majke dodatno koristiti prilikom izrazito neprimjerenih ponašanja te je li upotreba tjelesnog kažnjavanja odraz tradicionalno društveno prihvaćenih oblika posizanja za brzim rješenjima koja ne uzimaju u obzir dugoročne ishode za dijete. Ovo posljednje više bi govorilo o impulzivnosti, nego o fleksibilnosti majki u ovom istraživanju. Naime, u ovom istraživanju također je utvrđena značajno visoka povezanost između kažnjavanja prilikom izrazito neprimjerenog ponašanja i prilikom blaže neprimjerenog ponašanja ($r=0,68$, $p<0,01$). Majke koje izvještavaju kako učestalije kažnjavaju kod izrazito neprimjerenog ponašanja, učestalije kažnjavaju i kod blaže neprimjerenog ponašanja, i obrnuto. Utvrđeno je kako postoji vrlo visoka povezanost između alternativa kažnjavanju prilikom izrazito neprimjerenog ponašanja i alternativa kažnjavanju prilikom blaže neprimjerenog ponašanja ($r=0,72$, $p<0,01$), pri čemu majke koje izvještavaju da učestalije koriste alternative kažnjavanju kod izrazito neprimjerenog ponašanja, učestalije koriste i alternative kažnjavanju prilikom blaže neprimjerenog ponašanja, i obrnuto. Navedeno je u skladu s očekivanjima i pretpostavkom da će roditelji koji su skloni posezati za određenim odgojnim postupkom biti dosljedni tome u situacijama različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja. Naročito je zabrinjavajuća dosljednost kažnjavanja, koja može ukazivati na nefleksibilnost roditelja i neprilagođavanje situacijama različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja, odnosno na udešenost roditelja da reagira na ponašanja djeteta postupcima kažnjavanja. Navedeno je također važno obuhvatiti u edukativno-savjetodavnim programima s roditeljima, kako bi se kod roditelja koji dosljedno neprimjerenost postupaju s djecom moglo raditi na promjeni te omogućiti roditeljima i djeci optimalniji rast i razvoj. Međutim, u interpretaciji ovih visokih povezanosti, važno je uočiti i ograničenja u prikupljanju podataka subjektivnim retrospektivnim, a ne prospektivnim mjerama. Moguće je da retrospektivno izvještavanje majki o postupcima s djetetom majkama otežava jasno razdvajanje postupaka koje primjenjuju kod izrazito neprimjerenog i blaže neprimjerenog ponašanja djeteta te se općenito prisjećanje jedne situacije »prelijeva« na drugu. Dobivene bi nalaze ovog istraživanja stoga trebalo provjeriti u složenijim nacrtima prospektivnih istraživanja.

ZAKLJUČAK

Teorijske spoznaje ovog preliminarnog istraživanja odnosa korištenja postupaka kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kod blaže i izrazito neprimjerenog ponašanja majki pokazuju kako kod blaže neprimjerenog ponašanja za razliku od izrazito neprimjerenog majke koje koriste učestalije postupke alternativne kažnjavanju ne koriste učestalije i kažnjavanje, i obrnuto. Stoga nije opravdano koristiti sumu učestalosti kažnjavanja i alternativa kažnjavanju kao mjeru napora uloženog u discipliniranje na način na koji su to predložili Straus i Fauchier (2007.). Majke rijetko koriste kažnjavanje, ali je kod izrazito neprimjerenog ponašanja ono značajno češće od kažnjavanja kod blaže neprimjerenih ponašanja, što upućuje kako su postupci kod izrazito neprimjerenog ponašanja djeteta vjerojatno u većoj mjeri odraz gubitka

kontrole roditelja, nego odraz ulaganja dodatnog napora u postupanje s djetetom. Dodatno je zabrinjavajuće da majke koje izvještavaju kako učestalije koriste kažnjavanje kod izrazito neprimjerenog ponašanja, učestalije koriste i kažnjavanju prilikom blaže neprimjerenog ponašanja, i obrnuto, što ukazuje na dosljednost korištenja neprimjerenih postupaka kod doživljaja različitog intenziteta neprimjerenog ponašanja,

Rezultati daju smjernice na osnovi kojih će se produbiti spoznaje o međuodnosu roditeljskog doživljaja intenziteta neprimjerenog ponašanja djeteta i korektivnih odgojnih postupaka, pri čemu je osobito važno pojasniti procese koji se nalaze u podlozi korištenja tjelesnog kažnjavanja djece. Iako je istraživanjem obuhvaćen prigodan i mali uzorak majki, čime je ograničena mogućnost valjane generalizacije rezultata, raspršenja i prosjeci za izrazito neprimjerenost ponašanje pokazuju podudaranje s prethodnim istraživanjem Delale (2009.a; Delale i Pećnik, 2010.). Međutim, važno je provjeriti hoće li se i za blaže neprimjerenost ponašanje rezultati ponoviti u većem uzorku majki. Pritom bi svakako bilo uputno istraživanjem obuhvatiti i očeve. Nadalje, iskazi o postupanju s djetetom u situaciji neprimjerenog ponašanja dobiveni su samoprocjenom majki, što povećava vjerojatnost socijalno poželjnog odgovaranja. Objektivnije mjere dobile bi se opažanjem, odnosno dobivanjem informacija od drugih važnih osoba u djetetovom životu: bračnog partnera majki ili odgajatelja. Unatoč određenim ograničenjima u provedbi i dosezima uvida u prirodu blažih, odnosno izrazito neprimjerenih oblika ponašanja majki, provedena analiza sadržaja ukazuje na važnost procjenjivanja doživljaja intenziteta neprimjerenosti ponašanja djeteta u budućim istraživanjima, kao i u radu s roditeljima. Istraživanja roditeljskih postupaka s obzirom na različite intenzitete neprimjerenih ponašanja bilo bi vrijedno provesti vezano uz različite dobne skupine djece te obuhvatiti složenijim nacrtima prospektivnih istraživanja.

Saznanja iz ovog istraživanja daju određene smjernice i za praktičan rad s roditeljima. Najvažniji doprinos primjeni saznanja iz ovog istraživanja u radu s roditeljima mogao bi biti upoznavanje roditelja s pozitivnim ishodima koje korištenje alternativa kažnjavanju te izbjegavanje bilo kakvih oblika kažnjavanja može imati za njihovu djecu. Međutim, Ateah i Durrant (2005.) utvrdili su kako veličina majčinog repertoara postupaka alternativnih kažnjavanju i postupaka koji ne obuhvaćaju tjelesno kažnjavanje nije prediktor korištenja tjelesnog kažnjavanja. To znači da roditelji mogu koristiti tjelesno kažnjavanje unatoč dobrom poznavanju alternativa tjelesnom kažnjavanju. U tom istraživanju, međutim, alternative tjelesnom kažnjavanju obuhvaćaju i postupke kažnjavanja koji nisu tjelesno kažnjavanje, nego, primjerice, oduzimanje privilegija.

Istraživanja povezanosti ponašanja i stavova govore o mogućnostima predikcije ponašanja na osnovi poznavanja stava osobe prema ponašanju, namjere osobe da izvrši to ponašanje i vjerovanja osobe da su posljedice izvršenja određenog ponašanja (Penington, 1996.). U isto vrijeme, važno je poznavati društvene norme, odnosno je li određena vrsta ponašanja društveno neprihvatljiva. Brojna su istraživanja koja pokazuju negativne ishode za djecu kao posljedice korištenja tjelesnog kažnjavanja (Straus i Paschall, 2009.; Sanders i

Woolley, 2005.; Lazelere i Kuhn, 2005.; Gershoff, 2002.a; Martin i Colbert, 1997.), a društvenim normama posljednjih nekoliko godina sve se više osuđuje tjelesno kažnjavanje djece. Upravo je odobravanje tjelesnog kažnjavanja jedina distalna varijabla prediktivna za tjelesno kažnjavanje u istraživanju Ateah i Durrant (2005.). Stoga je, osim bavljenja proksimalnim varijablama, poput procjene ozbiljnosti događaja, percipirane namjere djeteta kod neprimjerenog ponašanja i neposredne ljutnje roditelja nakon neprimjerenog ponašanja, istraživanjima važno obuhvatiti stavove prema tjelesnom kažnjavanju te dalje ukazivati na neopravdanost društvenih normi koje opravdavaju i pozitivno vrednuju tjelesno kažnjavanje djece.

Osim toga, rezultati ovog istraživanja pokazuju kako je u radu s majkama važno posvetiti pažnju zahtjevnijim situacijama u kojima se dijete izrazito neprimjerenom ponaša, koje ih u većoj mjeri motiviraju na promjenu i u koje ulažu veći napor. Naime, suočavanjem roditelja s obrascima ponašanja u postupanju s vlastitim djetetom, moguće ih je osim na veće korištenje preventivnih postupaka te alternativa kažnjavanju kao oblika korektivnih postupaka, educirati i o njihovim emocionalnim reakcijama te kognitivnim procesima i načinu na koji donose odluke u postupanju s djetetom.

LITERATURA

1. Ajduković, M. & Delale, E. A. (2000). Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U: Janković J. & Bašić J. (ur.), **Rizični i zaštitni čimbenici razvoja poremećaja u ponašanju djece i mladeži**. Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju, 171-189.
2. Aldgate, J., Jones, D., Rose, W. & Jeffery, C. (2006). **The developing world of the child**. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
3. Ateah, C. A. & Durrant, J. E. (2005). Maternal use of physical punishment in response to child misbehavior: Implications for child abuse prevention. **Child Abuse & Neglect**, 29, 169–185.
4. Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. **Child Development**, 55, 83-96.
5. Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. **Developmental Psychology**, 22 (6), 723-742.
6. Berk, L. E. (2002). **Infants and children: Prenatal through middle childhood**. Boston: Allyn and Bacon.
7. Bukatko, D. & Daehler, D. W. (eds.) (2001). **Child development, a thematic approach**. Boston: Houghton Mifflin Company.
8. Creswell, J. W. & Plano Clark, V. L. (2007). **Designing and conducting mixed methods research**. Thousand Oaks CA: Sage.

9. Critchley, C. R. & Sanson, A. V. (2006). Is parent disciplinary behavior enduring or situational? A multilevel modeling investigation of individual and contextual influences on power assertive and inductive reasoning behaviors. **Journal of Applied Developmental Psychology**, 27, 370–388.
10. Čudina-Obradović, M. & Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: Izazovi i mogućnosti. **Revija za socijalnu politiku**, 10, 45-68.
11. Deater-Deckard, K. D., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A. & Bates, J. E. (2003). The development of attitudes about physical punishment: An 8-year longitudinal study **Journal of Family Psychology**, 17 (3), 351-360.
12. Delale, E. A. (2009a). **Psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi**. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
13. Delale, E. A. (2009b). Roditeljski odgojni postupci u recentnim istraživanjima. **Dijete i društvo**, 11 (1/2), 135-156.
14. Delale, E. A. & Pećnik, N. (2010). Učestalost i međudnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. **Ljetopis socijalnog rada**, 17/1, 49-66.
15. Delale, E. A. (2011). Povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti s intenzitetom roditeljskog stresa majki. **Psihologijske teme**, 20 (2), 187-212.
16. Dix, T. (1991). The affective organization of parenting: Adaptive and maladaptive processes. **Psychological Bulletin**, 110 (1), 3-25.
17. Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. **Psychological Inquiry**, 9 (4), 241-273.
18. Gershoff, E. T. (2002a). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. **Psychological Bulletin**, 128 (4), 539-579.
19. Gershoff, E. T. (2002b). Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof: Reply to Baumrind, Lazerle, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). **Psychological Bulletin**, 128 (4), 602-611.
20. Grusec, J. E. & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values - A reconceptualization of current points of view. **Developmental Psychology**, 30 (1), 4-19.
21. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Petska, K. S., & Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counselling psychology. **Journal of Counselling Psychology**, 52 (2), 224–235.
22. Holden, G. W. (2002). Perspectives on the effects of corporal punishment: Comment on Gershoff. **Psychological Bulletin**, 128 (4), 590–595.

23. Hsieh, H. F. & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. **Qualitative Health Research**, 15 (9), 1277-1288.
24. Kerr, M., Stattin, H., Biesecker, G. & Ferrer-Wreder, L. (2003). Relationships with parents and peers in adolescence. In: Weiner, I. B. (ed.), **Handbook of Psychology**, USA: John Wiley & Sons, Inc..
25. Kochanska, G., Murray, K., & Coy, K. C. (1997). Inhibitory control as contributor to conscience in childhood: From toddler to early school age. **Child Development**, 68, 263-277.
26. Lacković-Grgin, K. (1982). Problemi istraživanja utjecaja otvorenih oblika roditeljskog ponašanja na socijalizaciju djece. **Primijenjena psihologija**, 3 (1-4), 42-49.
27. Larzelere, R. E. & Kuhn, B. R. (2005). Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary. **Clinical Child and Family Psychology Review**, 8 (1), 1-38.
28. Maccoby, E. E. (1984). Socialization and developmental change. **Child Development**, 55, 317-328.
29. Maleš, D. & Kušević, B. (2008). Kako djeca doživljavanju kažnjavanje u obitelji? **Dijete i društvo**, 10 (1/2), 49-68.
30. Martin, C. A. & Colbert, K. K. (1997). **Parenting: A life span perspective**. New York: McGraw-Hill Higher Education.
31. Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. **Forum: Qualitative Social Research**, 1(2), 20. Preuzeto s: <http://www.qualitative-research.net/fqs> (15.09.2011.)
32. Mayring, P. (2004). Qualitative content analysis. In: Flick, U., Von Kardorff, E. & Steinke, I (eds.), **A companion to qualitative research**. London: Sage Publications, 266-269.
33. McNally, S., Eisenberg, N. & Harris, J. D. (1991). Consistency and change in maternal child-rearing practices and values: A longitudinal study. **Child Development**, 62, 190-198.
34. Mey, G. & Mruck, K. (2010). **Handbuch qualitative forschung in der psychologie**. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
35. Morrongiello, B.A. & Hogg, K. (2004). Mother's reaction to children misbehaving in ways that can lead to injury: Implications for gender differences in children's risk taking and injuries. **Sex Roles**, 50 (1/2), 103-118.
36. Pećnik, N. & Tokić, A. (2011). **Roditelji i djeca na pragu adolescencije: Pogled iz tri kuta, izazovi i podrška**. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
37. Penington, D. C. (1996). **Osnove socijalne psihologije**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
38. Profaca, B. (2002). **Roditeljski stres i neke karakteristike emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta predškolske dobi**. Magistarski rad. Filozofski fakultet. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.
39. Profaca, B. & Arambašić, L. (2004). Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. **Suvremena psihologija**, 7 (2), 243-260.

40. Sanders, M. R. & Woolley, M. L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for Parent Training. **Health & Development**, 31 (1), 65–73.
41. Shaffer, D. R. (1999). **Developmental psychology. Childhood & Adolescence**. USA: Brooks/Cole Publishing Company.
42. Schaffer, H. R. (2003). **Social development**. Blackwel Publishing.
43. Straus, M. A. & Fauchier, A. (2007). **Preliminary manual for the dimensions of discipline inventory (DDI)**. DD01Q5 Manual, 15-Jan-07, 1-29. Preuzeto s: <http://pubpages.unh.edu/~mas2> (17.01.2007.).
44. Straus, M. A. & Paschall, M. J. (2009). Corporal punishment by mothers and development of children's cognitive ability: A longitudinal study of two nationally representative age cohorts. **Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma**, 18, 1-25.
45. Thompson, M. J. J., Raynor, A., Cornah, D., Stevenson, J. & Sonuga-Barke, E. J. S. (2002). Parenting behaviour described by mothers in a general population sample. **Child care, Health & Development**, 28 (2), 149–155.
46. Zhang, Y. & Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative analysis of content. In: Wildemuth, B. (ed.), **Applications of social research methods to questions in information and library science**. Westport, CT: Libraries Unlimited, 308-319.
47. Žagar, J. (2008). **Odgojni postupci roditelja djece predškolske dobi**. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

Prilog 1.

Opis izrazitih i blagih oblika neprimjerenih ponašanja djeteta prema doživljaju majki djece predškolske dobi (N=63)

Situacijski kontekst	Vrsta ponašanja	BLAŽE NEPRIMJERENA PONAŠANJA	f	IZRAZITO NEPRIMJERENA PONAŠANJA	f
		Primjeri ponašanja		Primjeri ponašanja	
SVAKODNEVNE AKTIVNOSTI	Odbijanje pospremanja stvari	Neće pospremiti sobu(37); često izbjegava pospremiti igračke(26); »pamama, molim, te daj mi pospremi igračke«(11); ne želi pospremiti igračke(25); ne posprema za sobom apsolutno ništa(33); ne posprema svoj krevet i igračke(58); razbacava sve igračke po sobi, a ne želi ih pospremiti(41); ostavljanje odjeće po podu(15); lijen je pospremiti za sobom(27)	17	Kad kažem: »Idemo spremati«, npr. krevete, igračke, odmah je mrzovoljna, ali sve napravi na kraju(43); ne želi pospremiti za sobom(42); ne želi pospremiti igračke(48); ne posprema svoju sobu(41); ne posprema svoju sobu, traži da sve radim umjesto nje(21); neće pospremiti igračke, iako obeća da će ih uredno pospremiti(30); razbacuje igračke(56); ne želi pospremiti igračke: »ne mogu, spava mi se«, »gladan sam« ili »nešto me boli«(24); nepospremljene igračke iza sebe(20); plakanje kada sam rekla da mora pospremiti sobu(55); neposlušnost kod pospremanja njene odjeće u njen ormar(4); ne posprema igračke i svoje stvari jer stariji brat neće isto pospremiti(22)	18
	Odbijanje hrane	Kada neće jesti za stolom ili uopće neće jesti(37)	1	Ne želi jesti povrće; odbija određenu vrstu hrane(42); nikad nije gladan i ne voli jesti(8); ne želi jesti ono što je taj dan skuhanu, uvijek traži suprotno(34); ne želi jesti hranu, nikad nije gladan, a za slatkiše uvijek ima apetita(58); problem s jelom, slabo ili nikako ne jede(18); što mu skuham, ne sviđa mu se i ne bi jeo(5); dijete uporno neće probati nešto što se tiče hrane: »Ananas nije dobar«, a nikad ga nije jeo!(35)	8
	Neprimjereno ponašanje kod obroka	Neće sam jest, i nego ga netko mora hraniti jer tvrdi da je žlica preteška ili juha prevruća(53); neće jesti za stolom(51); izrazita sporost kod jela(48); nepravilno sjedenje za stolom, kapanje po majici(20); dok jede, puno priča(24); nemirnost za stolom i stalno nekud mora ići (54); ne voli ići za stol, puno joj puta treba reći(30); dok jede, mora gledati crtić(28); dok jede, ponekad izmišlja kako to nikad nije jeo(16)	11	Neće jesti za stolom, neposlušnost i nespretnost dok jede(39); hranim ga(10)	2

Nastavak priloga 1.

Situacijski kontekst	Vrsta ponašanja	BLAŽE NEPRIMJERENA PONAŠANJA	IZRAZITO NEPRIMJERENA PONAŠANJA		
		Primjeri ponašanja	f	Primjeri ponašanja	f
SVAKODNEVNE AKTIVNOSTI	Odugovlačenje i odgađanje odlaska na spavanje	Odlazak na spavanje počinje u kupaonici, pranje, oblačenje pidžame, a iz kade nikako da izađe, kupala bi se do sutra(43); odlazak u krevet završi stalnom igrom, ustajanjem i pitanja razna(62); neposluh kod odlaska u krevet(44); navečer ne želi na spavanje; ne ide na spavanje kada bi trebala pa nam treba malo vremena da se dogovorimo(49); odugovlačenje i odgađanje odlaska na spavanje(17); odlazak na spavanje(47)	9	Odbija otići na spavanje, pali lampu; ne želi ići sam spavati nego i ja moram leći kraj njega pa me to jako ljuti(59); odgađanje odlaska na spavanje vremenski pola sata pa još malo(11); kada bi krenuo spavati, onda je gladan ili žedan(5); spava sa mnom(10); tijekom odlaska na spavanje plače i skače po krevetu samo da bi bilo po njezinom(41); pri odlasku na spavanje ne može odmah zaspati pa skače po krevetu, pali lampu, ljuti sestru(53)	8
	Neprimjereno ponašanje pri oblačenju	Problem kod oblačenja određene odjeće(61); izrazita sporost kod oblačenja, ljutnja na oblačenje šlapa(48); lijen je oblačiti se(27); izmišlja što bi obukao(3)	8		
	Neodržavanje higijene i odgađanje fizioloških potreba	Ne pere ruke prije jela ako mu ne kažeš(35); zanemarivanje pranja zubi(38); ljutnja na pranje ruku, kad zaboravi oprati zube pa je moram vratiti iz sobe(29); svako jutro moramo ponoviti pranje zubi i umivanje(46); ljutnja na nešto što bi trebala uobičajeno napraviti, npr. pranje ruku kad dođe izvana(45)	5	Ne sjeti se prati ruke poslije igranja vani(56); odbija ići na wc pa ima problema sa stolicom(47); uvijek ponavljam rečenicu: »Na vrijeme na WC«, ali gaćice uvijek budu mokre?! Još i sad(44)	3
ODNOS BLISKIM OSOBAMA U IZVAN OBITELJI	Ignoriranje i neslušanje roditelja			Nikad ne sluša ono što mu govorim, pravi se da ne čuje i psuje(14), odgovara mi; ignorira kad ne želi čuti ono što mu se govori(27); kada vidi da sam pod stresom, onda baš ne želi čuti što joj govorim(51); kada igra igrice, ne želi me niti čuti makar ponovim pet puta(57); kada mu govorim da nešto ne smije, on ne sluša(25); ne sluša, radi po svome; kad mi ne želi reći što hoće i umjesto toga cvili i mršti se očekujući da ću mu pročitati misli(48)	9

Situacijski kontekst	Vrsta ponašanja	BLAŽE NEPRIMJERENA PONAŠANJA		IZRAZITO NEPRIMJERENA PONAŠANJA	
		Primjeri ponašanja	f	Primjeri ponašanja	f
ODNOS S BLISKIM OSOBAMA U IZVAN OBITELJI	Pružanje otpora prema roditeljskim odlukama i zahtjevima	Neće poslušati i odbija učiniti nešto što mora(21); ljenost u pisanju zadaće(14); uporno traži ono što ne može dobiti (6)	3	Kada mu se nešto zapovijedi, protestira i baca igračke i stvari i lupa po vratima(54); odemo u trgovinu te prilikom kupnje zahitjeva stvari koje ja nisam u mogućnosti kupiti, te se ponaša neprimjereno za tu dob(49); kada uvijek u trgovini traži igračku i onda plače ako je ne dobije(28); bacao je stvari kada mu je bilo zabranjeno izaći van i igrati se(23); ne prihvaća odgovor ne(21); na zamolbu konstantno odgovaranje: »Glupačo, pusti me na miru«(33); ode kod prijatelja, a ne javi se doma za dozvolu(17); pružanje otpora prema unaprijed određenim obavezama(36); neposlušna je, uvijek radi suprotno(52); kada namjerno ne sluša i radi po svom(37)	10
	Neprijemeren odnos s bratom ili sestrom	Svakodnevna tučnjava sa sestrom(42); svađanje sa sestrom i ponekad udari(57); svađa se sa mlađom sestrom i traži igračke od nje(55); uvijek se želi igrati igračkom kojom se trenutno igra mlađa sestra(34); svađa sa bratom, kada ne dijeli nešto sa braćom(10); pljunuo je na brata kada je izgubio živce jer mu nije mogao objasniti što je želio, odnosno, brat ga nije želio shvatiti(23)	10	Ljuti sestru; svađa s bratom; svađa sa sestrom	5
	Neprijemeren odnos s prijateljima	Svađa oko sličica sa prijateljima(8); nepoštivanje ostale djece(14)	2	Nešto nije dao prijatelju koji njemu sve da(9); kada plače u nekim situacijama kada dolazi u konflikt s drugom djecom(29); jako teško se uključuje u društvo i onda se svađa sa djecom jer se ne može prilagoditi(10); u društvu i igri svoj gubitak izražava plačem i bijegom(26); uvijek treba još pet minuta za razgovor sa svojim kolegicama, a nama se žuri ići kući ili u grad(12)	5
	Neprijemeren odnos prema starijima	Nepozdravljanje odraslih(36)	1	Prema svojim roditeljima i baki se ponaša i zauzima stav kao da smo u obrnutim ulogama(63)	1
	Upućivanje neprijemerenih riječi drugima	Psovka(7)	1	Govori ružne riječi mami ili sestrama(1); psovka(38); psuje(14); prosto je govorio drugoj djeci(13); meni može svašta reći, ali tati to ne smije (25)	5

Nastavak priloga 1.

Situacijski kontekst	Vrsta ponašanja	BLAŽE NEPRIMJERENA PONAŠANJA	IZRAZITO NEPRIMJERENA PONAŠANJA		
		Primjeri ponašanja	f	Primjeri ponašanja	f
IGRA I EKSPERIMENTIRANJE	Opetovano ponavljanje nedozvoljene igre	<i>Skakanje po krevetu(59),(1); Iznenadni vrisci dok se igra ili gleda televiziju ničim izazvani(62)</i>	3	<i>Danima je palio i gasio televizor dok nije pregorio(46); prosijavanje brašna po kući(20)</i>	2
	Pretjerivanje u gledanju televizije i igranju na kompjuteru	<i>Često se igra na kompjutoru, gleda TV, moram ga odvlačiti(10); kad mi kaže da bi još gledala TV (63)</i>	2		
	Neprijmjereno eksperimentiranje	<i>Jednom prije odlaska u malu školu, nakon što se odjenula, škaricama je, u igri, isprobavala kako režu i porezala nove hlačice(40)</i>	1		

Eva Anđela Delale
Ljiljana Muslić
Kristina Drpić
University of Zagreb
Faculty of Law
Department of Social Work

RELATIONSHIP BETWEEN PUNISHMENT ACTIONS AND ALTERNATIVES TO PUNISHMENT IN PERCEPTION OF MILD AND EXTREME MISBEHAVIOR IN CHILDREN

SUMMARY

According to Straus and Fauchier (2007), mothers who use punishment toward children more often also use more alternatives to punishment. The frequency of corrective actions represents a measure of the degree to which parents are engaged in an attempt to correct their child's misbehavior. The aim of this research was to determine the relationship between parental punishment actions and alternatives to punishment in perception of mild and extreme misbehavior reported by mothers of pre-school children. A mixed method research design was used and it included 63 mothers, who reported a total of 74 occurrences of mild and 76 of extreme child misbehavior. The content analysis yielded three categories of behavior: (1) everyday activities and duties (2) relations to others and (3) play and child experimentation. Mothers who use punishment more often during extreme misbehavior also use alternatives to punishment, whereby the assumptions by Straus and Fauchier (2007) are confirmed, but they are not confirmed for occurrences of mild misbehavior. The frequency of punishment in perception of different intensity of misbehavior shows that mothers significantly more often use punishment and especially corporal punishment in the occurrences of extreme compared to mild misbehavior. The above mentioned indicates that future research of parental behavior needs to include the parental perception of the intensity of child misbehavior.

Key words: child misbehavior, parental corrective actions, pre-school children, mixed method research design.

